

lûman toplumlarda özel zaman dilimleri olduğuna inanılan, dinî duyguların yoğun biçimde yaşandığı bu geceleri vesile ederek kazâ ve nâfile namaz kılmanın, Kur'an okumanın, çeşitli hayırlar yaparak Allah'a yaklaşılmaya çalışmanın dinen bir sakıncası olmayacağı ifade etmişlerdir. Bu konuda birinci görüşü savunan Mâlikî fakihî İzzeddin İbn Abdüsselâm ile ikinci görüşü savunan hadis âlimi İbnü's-Salâh arasında bir münazara gerçekleşmiş (münazaranın tam metni için bk. Sofuoğlu, VII [1992], s. 17-45), âlimlerin birçoğu İbn Abdüsselâm'a hak vermiş, bunun üzerine Eyyûbî Hükûmdarı el-Melikü'l-Kâmil, Regaib namazının camilerde kılınmasını ve bu gecenin kutlanmasını yasaklamıştır. Daha sonraki dönemlerde de benzer tartışma ve olaylar meydana gelmiştir. Osmanlı devrinde Molla Fenârî, Regaib gecesi hakkında olumlu görüş belirtmiş, çeşitli dönemlerde bu konuda leh ve aleyhte risâleler yazılmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, bk. bibl.; *İzâhu'l-meknûn*, II, 196). Farklı görüş ve uygulamalar günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "rğb" md.; *Müsned*, I, 259; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, II, 49; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XV, 69; XXI, 100; Ebû Tâlib el-Mekî, *Kütü'l-kulûb* (nşr. Abdülmün'im el-Hifnî), Kahire 1991, I, 121; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Terhîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - M. Abdülkebir el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, I, 127; Gazzâî, *İhyâ'* (Beyrut), I, 202-203; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Tefvîk Hamdân), Beyrut 1995, II, 46, 47; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Bâ'is 'alâ inkârü'l-bida' ve'l-havâdiş* (nşr. Osman Anber), Kahire 1978, s. 10, 35, 39, 41 vd.; Nevevî, *Şerhu Müslim*, VIII, 20; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, IV, 248 vd.; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 109; İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-İ'tisâm* (nşr. M. Reşîd Rızâ), Kahire 1332, s. 168, 227; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), XI, 55; a.mlf., *Telhîşü'l-habir* (nşr. Abdullah el-Medenî), Medine 1964, II, 80; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire, ts. (İdâretü't-tibâati'l-müniriyye), IV, 39; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Muknî'* (nşr. M. Zühre eş-Şavîş), Beyrut 1400, II, 27; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, Beyrut 1398, II, 79; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, II, 124; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971, s. 459, 461; *Keşfü'z-zunûn*, I, 239, 365, 387, 840, 868; II, 1081, 1591, 1655, 2048; Leknevî, *el-Âşârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-mevzû'a* (nşr. Ebû Hâcer M. Safd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1405/1984, s. 74, 89, 111; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), II, 26, 48, 235; *İzâhu'l-meknûn*, II, 196; Cemal Sofuoğlu, "Regaib Namazı Hakkında Bir Münazara", *DÜİFD*, VII (1992), s. 13-45; Mebrûk eş-Şeybânî el-Mansûrî, "Şalâtü'r-Regâ'ib: Muḥâveletü te'vîl", *IBLA*, sy. 187 (2001), s. 29-66.

HAMDİ TEKELİ

REGÂİBİYYE

(رِغَابِيَّة)

Regaib kandilinde okunmak üzere yazılıp bestelenmiş manzumelere verilen ad.

Hz. Peygamber'in ana rahmine düştüğü kabul edilen receb ayının ilk cuma gecesi, bilhassa Türk-İslâm kültüründe cami ve tekkelerde özel programlarla Regaib kandili olarak kutlanmaktadır. Bu vesileyle mevlid türüne benzeyen manzumeler yazılmış, bunların bir kısmı kandil gecesi okunmak üzere bestelenmiştir. Bu manzumelerde Resûl-i Ekrem'in anne ve babasının birbirine lâıyk temiz gençler oluşu, ahlâkî özellikleri, evlenmeleri ve Hz. Peygamber'in ana rahmine düşmesinin kâinat için büyük bir rahmet olduğu anlatılmaktadır.

Regâibiyyelerde daha çok mesnevi nazım şeklinin kullanıldığı, bazılarında ise kıta, ilâhi, gazel ve kaside gibi şekillerin tercih edildiği görülmektedir. İlk regâibiyyenin, mi'râciyyenin yazılıp bestelenmesinde olduğu gibi (bk. Mİ'RÂCİYYE) Üsküdar Doğanlılar'daki Nasûhî Tekkesi'nde Hâşim Baba'nın (ö. 1197/1783) Nâyî Osman Dede ile (ö. 1142/1729) dergâhın şeyhi Ali Alâeddin Efendi'nin (ö. 1165/1752) bulunduğu bir sohbette mevlid ve mi'râciyye gibi bir regâibiyyenin de yazılıp Regaib kandillerinde okunması temennisinden doğduğu nakledilir. Rivayete göre bu vazife orada bulunan Selâhaddin Uşşâki'ye (ö. 1197/1783) verilmiş, o da kısa zamanda içinde bir mi'râciyyenin yer aldığı *Matlau'l-fecr* adlı 213 beyitlik mesnevisini kaleme alarak o toplantıda bulunanların katıldığı bir mecliste okumuş ve onların takdirini kazanmıştır. Ancak bu rivayet doğru olmamalıdır. Zira Nâyî Osman Dede vefat ettiğinde Hâşim Baba henüz on bir yaşındadır. Öte yandan Selâhaddin Uşşâki'nin Cemâleddin Uşşâki'ye Nâyî Osman Dede'nin vefatından çok sonra 1154 (1741) yılında intisap ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu üç kişinin bir mecliste bir araya gelmeleri mümkün görünmemektedir. Bu rivayeti mi'râciyyenin bestelenmesinden çok sonra Ali Alâeddin Efendi'nin zamanında mi'râciyyenin bestelenmesindeki talebe benzer bir arzu üzerine Salâhî'nin kaleme aldığı şeklinde anlamak gerekmektedir. Nitekim Hüseyin Vassâf da bu kanaattedir (*Sefîne*, IV, 72). *Matlau'l-fecr*'i yayımlayan Mehmet Akkuş, bazı de-lillere dayanarak eserin 1142-1165 (1729-1752) yılları arasında yazılmış olduğu tahmininde bulunmaktadır. Selâhaddin Uşşâ-

ki daha sonra eserini *Rakîmetü'l-'acâ'ib fi leyleti'r-Regâ'ib* adıyla Arapça'ya (195 beyit), *Destançe-i 'Acâ'ib der Leyle-i Regâ'ib* adıyla Farsça'ya (197 beyit) çevirmiştir. Mesnevide yer alan, "Hikmet ile bu leâfî-i izâm / Bulmamış bu ana dek silk-i nizâm // Gâlibâ te'hîr ile ol gird-gâr / Etmek istermiş fakîri hissedâr" beyitleri türün ilk örneğinin Salâhî Efendi tarafından ortaya konduğunu göstermektedir.

Matlau'l-fecr'in Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında yer alan (Muzaffer Ozak, nr. II/7, vr. 193^a), "Tuhfe-i zeyn-i makâm eden edîb / La'lîzâde ola makbûl-i habîb" beytine göre eser La'lîzâde adlı bir kişi tarafından bestelenmiştir. Bu kişinin aynı devirde yaşamış sûfî müellif La'lîzâde Abdülbâki Efendi olabileceği akla gelmekteyse de onun beste-kârlık yönünün bilinmemesi bu ihtimali zayıflatmaktadır. Bazı araştırmacılar, eserin Müstakimzâde'nin *Mecmûa-i ilâhiyyât*'ında Eyüp türbedarı olarak kaydedilen (Sagman, s. 211) Na'lîzâde İbrâhîm (ö. 1180/1766) tarafından bestelendiğini belirtmişlerdir (Özcan, s. 42-43). Eserin yeni tesbit edilen ve Uşşâki'nin şeyhlik yaptığı Tâhir Ağa Tekkesi'nden Süleymaniye Kütüphanesi'ne intikal eden nüshasında (nr. 304/1) son beytin, "Tuhfe-i zeyn-i makâm eden edîb / Na'lîzâde ola makbûl-i habîb" şeklinde oluşu bu görüşü desteklemektedir. Öte yandan bu nüshanın "Hâtime vü Tesmiye" bölümündeki, "Nazma bâis Şeyh İbrâhîm'i hak / Bahr-i lutf-i rahmetine ede gark" beyti (vr. 11^b) eserin yazılmasına sebep olan kişinin Şeyh İbrâhîm isimli bir zat olduğunu göstermektedir. Muzaffer Ozak nüshasında beyitlerin kenarına makamların adları yazılmıştır. Meselâ ilk altı beytin kenarında uşşak, uşşak, acem, araz-bar, tâhir ve uşşak gibi makam adlarının kaydedilmiş olması eserin mûsiki yapısı hakkında bir fikir vermektedir. Ârif Süleyman da (ö. 1183/1769) 127 beyitlik Farsça bir regâibiyye kaleme almıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazmasının (Damed İbrâhîm Paşa, nr. 411) sonundaki, "Şod bi-hamdillâh tamâm in sâniha / Rûh-i pâk-i Mustafâ râ Fâtîha" beytinde geçen "sâniha" kelimesi, kütüphane kataloglarına eserin diğer nüshalarının bu isimle girmesine sebep olmuş görünmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3585).

Türkçe ikinci regâibiyye Edirne Müftüsü Fevzi Efendi'ye aittir. Müellif *Envârü'l-kevâkib fi leyleti'r-Regâ'ib* adlı bu manzumesini 1898 yılında kaleme almıştır. Tamamı 126 beyitten meydana gelen mazumede dokuz beyitlik girişten sonra re-

gaib konusu dört fasıl halinde anlatılmıştır. "Rahm-i pâke geldi çün hayr'ül-enâm / Gön'lümüzden açılıp cümle gamâm / Ede mevlâ bizleri şâd ü bekâm / Diyelim gel es-salâtü ve's-selâm" kıtasıyla birbirine bağlanan fasılların sonunda yirmi bir beyitlik bir münâcât hânesi yer almış, burada eserin telif tarihiyle yazarı adını zikredilmiştir. Regaib kandilinde okunması için ilk defa bir manzume kaleme aldığı söylenen Fevzi Efendi'nin Selâhaddin Uşşâkî'nin eserinden haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Bu regâibîyelerin dışında son devirde bazı şairler de regaib konusunda şiirler yazmışlardır. Üsküdarlı Sâfî'nin "Leyle-i Regâib" adlı şiiriyle Receb Vahyî'nin na't özelliğindeki dörtlüğü ve Kemâlî Efendi'nin on üç beyitlik na'tı bunların en bilinenleridir. Regaib kandili tunkelerde özel meclisler tertip edilerek ihya edilmiş, bu esnada okunan ilâhilerin bir kısmı Türk dinî mûsikisi literatüründe receb ilâhileri adıyla anılmıştır. Ayrıca tevşih ve na'tlar yanında Hz. Peygamber'i konu alan çeşitli ilâhiler de bu toplantılarda okunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 39*; Mehmed Fevzi Efendi, *Envârü'l-kevâkib fi leyleti'r-Regâib*, İstanbul, ts., s. 1; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 72, 432; Nuri Özcan, *On Sekizinci Asırda Osmanlılarda Dinî Mûsikî* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 42-43; Mustafa Uzun, *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri*, İstanbul 1996, s. 34-36, 109-120; a.mlf., "Ârif Süleyman", *DİA*, III, 370; Mehmet Akkuş, *Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî (Salâhi)'nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1998, s. 167-170; a.mlf., "İslâmî Türk Edebiyatında Regâibîyye", *İlm ve Sanat*, sy. 6, Ankara 1986, s. 88-90; a.mlf., "Edebiyatımızda Regâibîyye ve Salâhi'nin Matlâu'l-Fecr'i", *AÜİFD*, XXXII (1992), s. 129-153; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlâhiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 211; Hacer Aktaş, *Osmanlı'da Mübarek Gün ve Gecelerde Mûsikî* (yüksek lisans tezi, 2006), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 61-63; Pakalın, II, 365; III, 22.

MUSTAFA UZUN

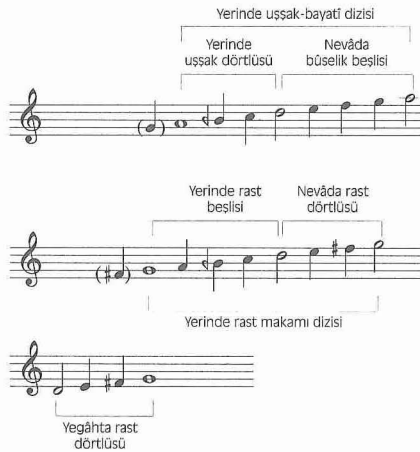
REHÂVÎ

(رهاوی)

Türk mûsikisinde bir makam.

Rast perdesinde karar eden makamlar grubuna dahil olan rehâvî makamını Kantemiroğlu rast makamına tâbi olan, ancak "ismi olup cismi olmayan" bir makam diye ifade eder. Basit Rehâvî Makamı. Bütün özellikleriyle bir rast makamı olan bu makamda karara yakın yegâh perdesine kadar inilip bu perdeden segâh perdesi-

ne sıçranarak rastta karar edilir. Sadece bir nağme hareketi olan bu durumu ayrı bir makam olarak değerlendirmenin ilmi ve sanatsal bir tarafının bulunmadığını belirtmek gerekir. Çünkü aynı nağme hareketi rastın pest taraftan genişlemesinin bir neticesi olup sayısız rast eserde de kullanılmıştır. Buna göre rehâvî makamının söz konusu olduğu yerde asıl birleşik rehâvî makamı anlaşılmalıdır. Birleşik Rehâvî Makamı. Bu makam seyir bakımından çıkıcı veya çıkıcı-inici olarak kullanılabilir. Rast makamının mutlak çıkıcı seyirli olmasına karşılık birleşik rehâvînin çıkıcı-inici de olabilmesi makamı teşkil eden ikinci dizinin gereğidir. Çünkü birleşik rehâvî makamının dizisi yerindeki rast makamı dizisine yerinde bayatî makamı dizisinin katılmasıyla meydana gelir. Seyre bu dizilerden (makamlar) biriyle başlanır ve sonunda mutlaka rast dizi ve makamı ile karar edilir. Karar sırasında yegâh perdesine rast dörtlüsü ile düşmek âdettir.

Makamın güçlü perdesi her iki dizinin ortak güçlüsü olan nevâ perdesi olup bu perdede rast veya bûselik çeşniyle yarım karar yapılır. Rast ve bayatî gibi iki ayrı makam dizisinin birbirine katılmasından meydana gelen birleşik rehâvî makamının asma kararlarının çoğu her iki dizi ve makam için ortaktır. Zira rast dizisi

içinde ikinci dereceden itibaren eviç yerine acem perdesi kullanmak şartıyla bir uşşak-bayatî dizisi zaten mevcuttur. Söz konusu asma kararlar çârgâhta çârgâhlı, segâhta segâh veya ferahnâklı, düğâhta uşşaklı asma kararlarla rast makamının yegâhtaki rastlı asma karardır. Ayrıca güçlüdeki yarım karar hangi çeşni ile (rast veya bûselik) yapılmışsa diğeri asma karar olarak yer alabilir. Bunların dışında bayatî makamının özelliği olan acem perdesinin zaman zaman gösterilmesi ve yine bayatînin gereği olan nevâda hicaz, çârgâhta nikriz çeşnileri de asma kararlara ilâve edilir. Nota yazımında birleşik rehâvî makamının donanımına da rast makamı gibi si için koma bemolü, fa için bakiye diyezi yazılır, gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Rast dizisiyle karar etmesi şart olan rehâvî makamının yedeni de rastın yedeni olan irak perdesidir. Esasen rast makamına çok daha yakın olan rehâvî makamında bayatî, seyir sırasında bir geçki gibi yer alır. Birleşik rehâvî makamının seyrine makamı meydana getiren dizilerden biriyle durak veya güçlü civarından başlanır. Bu dizilerin birinden diğere geçilecek gezinilip güçlü nevâ perdesinde rast veya bûselik çeşniyle yarım karar yapılır. Yine karışık gezinilerek gerekli asma kararlar da gösterildikten sonra mutlaka rast dizisiyle rast perdesinde tam karar yapılır. Karar sırasında yegâha rastlı düşülüp oradan segâh perdesine atlanarak rastta karar etmek âdettir.

İtrî'nin berefşan usulünde, "Yine ey rûh-i musawver kafes-i tende misin?", Şeydâ Hâfız'ın remel usulünde, "Zannetme benim gibi sana bende bulursun" mısralarıyla başlayan besteleri; Hâfız Post'un, "Dile mâye-i safâdır hatt-ı ruh-i yâr derler" mısraıyla başlayan ağır semâisi; Abdülkâdir-i Merâğî'nin, "Ger siyehî çünün büved çeşm-i tü berhelâk-i mâ" mısraıyla başlayan yürük semâisi ve Nûman Ağa'nın düyek usulünde, "Ey pâdishâhım şevketin" mısraıyla başlayan şarkısı bu makamda bestelenmiş eserlerden bazılarıdır.

